

תשא ב

ובתוס' הקשו „דא"כ במוצאי יו"ט אמאי לא תקינו בשמים (וממשיך) ולכך נראה דביום טוב ליכא נשמה יתירה, ומה שביו"ט שחל להיות במוצאי שבת אין מברכים על הבשמים — „משום ד" שמחת יו"ט ואכילה ושת" מועיל כמו בשמים" (ובמקום אחר כתבו בתוס' „כיון דיש לו מאכלים חשובים וטובים מיישב דעתו ממילא בלא ריח בשמים").

[וכן פסק אדה"ז בשולחנ'ו, דכשחל יו"ט במוצ"ש „א"צ לבשמים שתענוג יו"ט ושמחתו משיב את הנפש"].

וצ"ב במאי פליגי, כי דוחק לומר דפליגי במציאות אם ביו"ט ישנה נשמה יתירה. ובפרט שבזה"ל מפורש שגם ב' יו"ט יש נשמה יתירה.

ב. והנה בתירוצי דברי הרשב"ם — שלכאורה תמוהים הם, כקושיית התוס', דא"כ היו צריכים לברך על הבשמים גם במוצאי יו"ט — יש לומר שכוונתו ע"ד מ"ש הר"ן¹ בטעם שאין מברכים על הבשמים משבת ליו"ט, וז"ל: דמשבת לחול שיצא ממנוחה שלימה לעמל גדול צריך הנחת הנפש כבשמים אבל משבת ליו"ט

א. אי' בגמ': נשמה יתירה ניתנה בו באדם בע"ש במוצאי שבת נוטלין אותה ממנו שנאמר [בפרשתנו: וביום השביעי] שבת וינפש כיון ששבת וי אבדה נפש (וינפש דורש בנוטריקון ווי נפש). וכתבו הראשונים (וכן הוא בזה"ל) שזהו הטעם לתקנת חכמים להריח בבשמים בכל מוצאי שבת — כדי להשיב את הנפש ש' דואבת על איבוד הנשמה יתירה במוצאי שבת [וכן פסק אדמו"ר הזקן בשולחנ'ו: הנהיגו חכמים להריח בבשמים בכל מו"ש כדי להשיב את הנפש שהיא דו' אבת ליציאת השבת בשביל הנשמה יתירה שהלכה לפיכך מיישבים ומשמחין אותה בריח טוב].

אמנם במוצאי שבת שחל בו יו"ט אין מברכים על הבשמים — ונחלקו הראשוני' נים בטעמו של דבר:

הרשב"ם² כתב „שהרי גם ביו"ט יש לנו נשמה יתירה כשבת".

(1) תענית כז, ב. ועד"ז בביצה טז, א (בשינוי לשון קצת).

(2) לא, יז. וראה בעלי התוס' עה"פ.

(3) פרש"י תענית שם. ובפרש"י ביצה שם „דרשינן ל' אי על הנפש שהלכה לה".

(4) רשב"ם ותוס' פסחים קב, סע"ב. תודה כי — ביצה לג, ב. שו"ת הרשב"א ח"ג סר"צ. ועוד — הובא לקמן בפנים.

(5) ח"ב רח, ב. ח"ג לה, ריש ע"ב.

(6) או"ח ר"ס רצו.

(7) פסחים שם.

(8) פסחים שם ד"ה רב אמר.

(8*) ועד"ז הוא בשו"ת הרשב"א שם. או"ז ח"ב סי' צב בשם ר"י בר' שמואל. ארחות חיים הלכות מגילה אות ג. כל בו סי' מא. ועוד.

(9) ביצה שם סד"ה הנ"ל.

(10) או"ח סתע"ג סי'.
(11) ח"א פא, ב. ח"ג כט, א. רמב, ב. תקו"ז ת"ו

(כב, א). תכ"א (מה, ב). ועוד. וראה שערי זהר לביצה טז, א.

(12) פסחים שם. ועד"ז במאירי שם.

(*) ידועה השקו"ט אם הפירוש לתענית הוא לרש"י — ראה שם הגדולים להחיד"א מערכת רש"י קרוב לסופו.

רה" ע"ד הנגלה. דבזהר^י מפורש דענין „נשמה יתירה“ הוא המשכת „נשמה נוספת“ מלמעלה ביום השבת (כמוכן הפשוט ד„נשמה יתירה“): אמנם בנגלה דתורה מבואר ענין נשמה יתירה באופן אחר¹⁵:

רש"י בפירושו לש"ס (במס' ביצה¹⁶)

(14) ראה בהנשמן בהערה 5, והערה 11.

(15) עפ"י מתורג' בפשטות מ"ש אדה"ז בשו"ע (ארי"ח סתצ"א ס"א) ש„ביו"ט אין לאדם נשמה יתירה כלל" — אף שבוזהר מפורש (כנ"ל סוס"א) שגם ב- יו"ט יש נשמה יתירה (ראה בכ"ז שער הכולל פ"י אות כבי) — כי בשו"ע קאי אדה"ז בענין נשמה יתירה ע"פ נגלה והלכה. למעשה דתורה, וע"ד הנגלה ביו"ט אין לאדם נשמה יתירה כלל (כדלקמן ס"ד-ה בארוכה).

ולהעיר דגדולה מזו מצינו — בנוגע לדינא: כהל' שבת (ארי"ח סרמ"ב ס"ז) פסק אדה"ז, ד„אם הגויים מייקרים השער של הדגים ומחמת זה יש כמה בני אדם שאין יכולים ליקח דגים לשבת נכון לתקן שלא יקנה שום ישראל מהם דגים איזה שבתות כו"ו, ובקרי"א שם „אין טעם בדרך הנגלה שיתקנו דוקא דגים כו"ו.

כלומר: למרות המפורש בקבלה** הענין ד- אכילת דגים בש"ק וגודלו, ולא עוד, אלא שאדה"ז מביא זאת בסידורו (סדר סעודה שלישית) השווה לכל נפש „וטוב לאכול דג בסעודה זו יותר מבשר סעודות" — מ"מ, מכיון ש„אין טעם בדרך הנגלה שיתקנו דוקא דגים", לכן „נכון לתקן שלא יקנה שום ישראל... דגים" (גם אלו שידם משגת), ואיזה שבתות*.

(16) טז, א ד"ה נשמה יתירה. וראה דק"ס שם בשינוי לשון.

(*) שם כתב: וקרוב לומר שתיבת כלל הוא טעות המעתיק וצ"ל אין לאדם נשמה יתירה כמו בשבת — ואשר בשו"ע אדה"ז דפוס קאפוטסט חסר כל סעיף א).

(**) ראה עמק המלך שער תיקוני התשובה פ"ה (יז, ג). וראה שער הכולל פ"י סק"ה. מאמרי אדה"ז — הקצרים ע' ט: ענינים ע' חי.

הרי יש ביו"ט ג"כ קצת מנוחה ומיו"ט לחול גם כן אינו יוצא ממנוחה גמורה שהרי טרח באוכל נפש ולפיכך אין מברכין על הבשמים בשניהם.

ועד"ז י"ל להרשב"ם, דמ"ש דגם ב- יו"ט יש נשמה יתירה, אין כוונתו שהיא באותה הדרגא של הנשמה יתירה דשבת, אלא בדרגא פחותה יותר [וכמפורש בזהר¹⁷ שיש נשמה יתירה לא רק ביו"ט אלא אפילו בר"ח (שארין אפילו ברכת הבדלה), ועכצ"ל שיש כמה מדריגות ב„נשמה יתירה“], ולכן אין ברכת בשמים גם במוצאי יו"ט, כי דאבון נפש כזה הדורש ריח טוב בא רק מיציאת הנשמה יתירה שבאה בשבת (שהיא מדריגה גבוהה כו'), משא"כ מיציאת נשמה יתירה דיו"ט אין הנפש דואבת עד כדי להצריך בשמים.

ומכל מקום ביו"ט שחל במוצאי שבת אין מברכין על הבשמים (אף שהנשמה יתירה דשבת הלכה לה) — כי מאחר שישנה „נשמה יתירה“ של יו"ט, אין ה- נפש דואבת כ"כ להצריך בשמים לה- חת הנפש" (ע"ד דברי הר"ן הנ"ל).

ג. עפ"ז יש לבאר גם פלוגתת ה- רשב"ם והתוס':

לדעת הרשב"ם השינוי בין נשמה יתירה דשבת לנשמה יתירה דיו"ט אינו גדול עד כדי להצריך „הנחת הנפש ב- בשמים"; משא"כ לדעת התוס', גם ה- יציאה משבת ליו"ט גורמת לדאבון ה- נפש במדה כזו שצריכים להנחת והשבת הנפש, אלא שהשמחה והעונג דיו"ט הם במקום פעולת הבשמים.

ויובן בהקדים ביאור ענין „נשמה יתירה

לדעת הרשב"ם (וכן הר"ן) מנוחה ד' יו"ט היא באותו סוג וגדר דמנוחת שבת²² אלא שהיא פחותה ממנה, שינוי בכמות, ולכן כאשר יו"ט בא תיכף לאחר ה' שבת, אפשר למנוחת יו"ט להחשב כעין המשך למנוחת שבת, ואין הנפש דואבת מיציאת שבת ליו"ט:

משא"כ לדעת התוס', מנוחת שבת היא חפצא של מנוחה אחרת, ההבדל בין מנוחת שבת ומנוחת יו"ט אינו רק שינוי בכמות אלא גם שינוי באיכות.

[וי"ל שמעין זה יש ללמוד מדיוק לשון הרמב"ם בהתחלת הל' שבת²³ וב' התחלת הלכות שביתת יו"ט: בהל' שבת פתח בהחייב, "שביתה בשביעי ממלאכה מצות עשה שנאמר²⁴ וביום השביעי תשבות", ואילו בהל' שביתת יו"ט פתח בהאיסור, "ששת ימים האלו שאסרן ה' כתוב בעשיית מלאכה כו' הן הנקראין ימים טובים ושביתת כולן שוה שהן

מפרש, "נשמה יתירה" – ,רוחב לב למנוח זה ולשמחה ולהיות פתוח לרווחה ו' יאכל וישתה ואין נפשו קצה עליו". וב' מקום אחר (בפרש"י לתענית²⁵) פ' נשמה יתירה, "שמרחיבים דעתו לאכילה ו' שתי²⁶". ובתר²⁷ איתא, "וטעם הבשמים במוצאי שבת מפני הנפש יתירה שהיתה לו ממנוחת שבת והוא מצטער עכשיו כשהלכה אותה מנוחה ממנו ומריח ב' בשמים כדי ליישב נשמתו". ובתשובת הרשב"א²⁸: וי"מ נשמה יתירה דהיינו ה' מנוחה והעונג שהנפש מוצאה בשבת כאילו היא נשמה יתירה וכשעובר ממנו ונכנס בימי הטורח והענוי כאילו אבדה ממנו נשמה יתירה והוא נחלש.

ושמעין מהא, שפירוש, "נשמה יתירה" אינו במובן הפשוט – נשמה נוספת – אלא מצב נפשי הבא כתוצאה ממנוחת השבת ועונג שבת.

ועפ"ז יש לומר שפלוגתת הרשב"ם ותוס' היא בהגדר דמנוחה ואיסור מלאכה ביו"ט, אם היא באותו הגדר דמנוחה ואיסור מלאכה דשבת, והשינוי הוא רק בכמות – דמלאכות מסויימות (מלאכת או"ג) מותרות; או דהוי שינוי באיכות המנוחה, ואיסור מלאכה דיו"ט הוא חפצא של מנוחה אחרת ממנוחת שבת²⁹:

17) כז, ב ד"ה נשמה יתירה (הב'). וראה לעיל שו"ג להערה 3.

18) ברש"י שבע"י, "דעת רחבה, ומתאב לאכול ולשתות כו", ואח"כ נתוסף בחצ"ע, "וכדי ליישב דעתו שניטלה ממנו אותה תאבון מברכין על ההדס במוצאי שבת ואין מברכין במוצ"ש שחל ביו"ט שלא ניטלה ממנו תאבון".

19) לברכות נא, ב.

20) ח"ג סר"צ. הובא באבודרהם סדר מוצאי

שבת ופירושו (סדר הבדלה).

21) להעיר מהשקו"ט ופלוגתת הראשונים

בפירוש ההיתר של מלאכת אוכל נפש ביו"ט – אם

הם סוג מיוחד של מלאכות שעליהן לא נאמר האיסור כלל, או שאותן המלאכות הותרו לצורך הנאת ושמחת יו"ט. בסגנון אחר: אוכל נפש הוא סימן, או טעם, כלומר: "מלאכת עבודה" אסרה תורה, פרט למלאכת אוכל נפש שאינה בכלל שם זה של "מלאכת עבודה", או שלא קלות המלאכה (שאינה "עבודה") היא הגורמת, אלא ששמחת יו"ט הוא שבשבילה התורה לעשות מלאכה ביו"ט (ראה רמב"ן אמור כג, ז. מגיד משנה לרמב"ם ריש הל' יו"ט ושם ה"ה. ובכ"מ).

וראה בכ"ז לקו"ש ח"א ע' 34 ואילך. וש"נ. והשאלה שבפנים יש לה מקום לפי ב' האופנים שבהערה. ואכ"מ.

22) להעיר מפרש"י פסחים מו, ב ד"ה מד'

אורייתא – דשבת ויו"ט חזא קדושה היא דתרווייהו שבת אקרו.

23) מהשיעורים דשבוע זה (תשמ"ז) (דג"פ

ליום).

24) משפטים כג, יב.

הגברא²⁸, עד שזה כאילו שנכנסה בו נשמה יתירה.

ויש לומר שזה מובן גם ממקור ה' לימוד להענין דנשמה יתירה, שנלמד (כנ"ל) מ"מ"ש בפרשתנו, שבת וינפש:

החידוש דפ' שבת בפרשתנו לגבי פ' שבת בעשה²⁹ ד"י, הוא, שב"עשה"ד הגדרת מהות יום השבת היא היותו יום מובדל משאר הימים, "כי ששת ימים עשה ה' את השמים ואת הארץ גו', וינח ביום ה' שביעי על כן ברך ה' את יום השבת ויקדשהו"³⁰; ואילו בפרשתנו הגדרת מהות יום השבת היא – "אות היא כיני וביניכם לדורותיכם לדעת כי אני ה' מקדישכם"³¹, "ביני וביני בני ישראל אות היא לעולם"³².

כלומר: בעשה³³ מדובר ע"ד החפצא דיום השבת בפ"ע; ואילו בפרשתנו מבואר ע"ד פעולת השבת³⁴ בישראל, ש' ביום השבת נעשה שינוי בהגברא, בבני ישראל, משאר ימי השבוע.

(28) ראה ב"ר פ"א, ב: לא דומה אור פניו של אדם כל ימות השבת כמו שהוא דומה בשבת. וראה ת"ח שמות (תרלב, א) "כמו שהעיד ע"ז מן גדולי חכמי הרופאים שבלי שבת ויומו יש שינוי גדול בדפק שביד הישראל מחמת הארת אור העונג העצמי" דחידה כו". ומביא על זה דוגמא: וכמו שנעשה שינוי לטוב בדפק מאיוה עונג נפלא מ" בשורה טובה שתדשן עצם (משלי טו, ל) כמו שה' ברבן יוחנן בן זכאי (גיטין נז, ב).

(29) יתרו כ, ח ואילך.

(30) שם, יא.

(31) לא, יג.

(32) לא, יז.

(33) אף שבפרטיות מצינו (ראה רש"י עירובין צו, א ד"ה מי שצריכין אות. מנחות לו, ריש ע"ב) שפסוק הא' בפרשתנו (לא, יג) קאי גם בימים טובים, שגם הם נק' אות. ואכ"מ.

אסורין בכל מלאכת עבודה כו"²⁵ – כי בשבת העיקר הוא ענין החיוב, המנוחה דשבת²⁶, וביו"ט העיקר הוא האיסור והשלילה].

ומהאי טעמא ביציאה משבת ליו"ט מן הדין היו זקוקים לבשמים, אלא דשמחת יו"ט ואכילה ושת' מועילים כמו ב' שמים.

ד. אמנם עדיין אין הענין מתיישב בלשונו הזהב של רבינו הזקן, שכתב בשולחנ²⁷ בטעם שאין מברכים בשמים במוצאי יו"ט – כי "ביו"ט אין לאדם נשמה יתירה כלל", היינו שמוסיף על לשון התוס' (הנ"ל) תיבת "כלל".

ולכאורה, ע"פ הנ"ל שלכר"ע יש איזו מדריגה של "נשמה יתירה" גם ביו"ט – מדוע מוסיף ומדגיש אדה"ז ש"ביו"ט אין . . כלל".

ויש לומר הביאור בזה – שלדעת אדה"ז י"ל שפלוגתת הרשב"ם ותוס' היא בעצם הגדר דנשמה יתירה (ולכן, לפי שיטת התוס', אף דלא פליגי עם ה' רשב"ם במציאות, מ"מ, אין ביו"ט נשמה יתירה כלל).

ביאור הענין:

הטעם שהמצב דמנוחת שבת נק' בשם "נשמה יתירה" – יש לומר, משום שהמנוחה והעונג דשבת אינם ענין צדדי ועראי, אלא שהם פועלים שינוי בעצם

(25) כי קיום העשה והל"ת שביו"ט – רמב"ם שם ה' – הו"ע בפ"ע (וממשיך עדין גם בריש הל' שבת).

(26) המנוחה, ולא ביטול מלאכה (צפ"ע על ה' רמב"ם הל' שבת רפכ"א. ע"ש. וראה גם צפ"ע שם רפ"א. שו"ת צפ"ע דווינסק ח"ב סכ"ג).

(27) אר"ח סתצי"א ס"א.

ובפרט ע"פ מה שפרש"י על הפסוק
 „כי אות היא ביני וביניכם” – „אות גדול”
 לה היא בינינו שבחרתי בכם בהנחילי
 לכם את יום מנוחתי למנוחה, דמשמעות
 הענין, שמנוחת האדם ביום השבת היא
 לא רק מנוחה סתם מטורח מלאכה, אלא
 ש(זהו יום מנוחתו של הקב"ה, ובמילא)
 מנוחת האדם ביום זה פועלת בו שינוי
 ועלי' במצבו.

וכן מודגש בלשון רש"י³⁴ „שבת שב”
 תוך” – „מנוחת מרגוע ולא מנוחת עראי”,
 המנוחה דיום השבת היא בזה שהאדם
 משתנה לגמרי במצב נפשו למצב של
 „מרגוע”, ולא רק שנח מטורח המלאכה.

ולדוגמא: כאשר האדם ישבות ממלא-
 כה ביום אחר (אפילו שביתה מכל מלא-
 כה), לא תהי' זאת מנוחה הפועלת בו
 שינוי גברא, מנוחת מרגוע, כ"א „מנוחת
 ארעי” בלבד (כמו כאשר בן נח ישבות
 לגמרי ביום השבת, שלא יבוא עי"ז לידי
 מנוחה גמורה³⁵), ורק ביום השבת ניתן
 לבנ"י יום מנוחתו של הקב"ה, ועל ידי
 מנוחתו נתקדש ונעשה שינוי באדם
 מששת ימי החול³⁶.

(34) לא, טו.

(35) ראה מכילתא בב' פסוקים הנ"ל (לא, יג.
 יז): ולא ביני ובין אומות העולם.

(36) ע"פ כהנ"ל בפנים יומתק הא שענין זה
 בשבת נאמר דוקא בפרשתנו, ראה פרש"י (פסוק יג)
 „אע"פ שהפקדתיך לצוותם על מלאכת המשכן אל
 יקל בעיניך לדחות את השבת מפני אותה מלאכה”,
 והיינו שהייתה קס"ד לדחות את השבת בשביל
 מלאכת המשכן, כיון שע"פ מה שהי' ידוע לפניו –
 ענינה של שבת (רק) שלילה ואיסור מלאכה והמשכן
 ענינו השראת השכינה, ועי' בא החידוש דפרשת
 שבת „כי אות היא ביני וביניכם גו'” כי אני ה'
 מקדישכם גו", שהשבתה בשבת היא לא רק

וזהו מה שלמדנו מהפסוק „ביום ה'
 שביעי שבת וינפש” שבפרשה זו דוקא,
 שיש נשמה יתירה – כי פירוש נשמה
 יתירה היינו שינוי הגברא שבא ע"י זה
 ש„שבת וינפש”, מנוחתו של הקב"ה³⁷ ש-
 ניתנה להאדם ובהאדם.

ה. ועפ"ז מובנת הפלוגתא בין ה'
 רשב"ם ותוס' בנוגע ליר"ט:

לדעת הרשב"ם מנוחת שבת ומנוחת
 יו"ט הוי גדר אחד, והשינוי הוא רק
 בכמות (כנ"ל ס"ג), ולכן גם מנוחת יו"ט
 הוי בגדר „נשמה יתירה”;

[ואולי יש לומר, שלדעת הרשב"ם ה'
 ענין ד„נשמה יתירה” קשור בעיקר (לא
 עם מנוחת שבת, אלא) בעונג ושמחת
 שבת³⁸, וכפשטות לשון רש"י הנ"ל³⁹ ד-
 „נשמה יתירה” היא „רוחב לב למנוחה
 ולשמחה ולהיות פתוח לרווחה ויאכל
 וישתה כו”⁴⁰]; וענין זה שייך גם ביו"ט
 דיש בו מצות שמחה והאכור"ש במועדות
 בכלל מצות עשה הואי, ונהגו להרבות
 במיני מאכלים ביו"ט יותר מבשבת⁴² (אף
 שמוכן שאינו דומה להנשמה יתירה ד-

שלילת עשיית מלאכה כ"א שבמנוחת שבת ישנה
 השראת קדושה בישראל. וראה מכילתא פרשתנו
 (לא, יד): כי קודש היא לכם מגיד שהשבת מוטפת
 קדושה על ישראל.

(37) להעיר מפרש"י עה"פ.

(38) אלא שישנו גם בהמתענה בשבת (שהרי
 הוא מחייב בבשמים במוצש"ק). – שו"ע אדה"ז שם
 סי' רצו ס"ב (ממא' שם בריש הסימן).

(39) ביצה שם. ועד"ז בתענית שם.

(40) ראה גם ספר הפרדס לרש"י ריש הלכות
 הבדלה (הוצאת עהרנרייך ע' כו): מפני שבשבת
 ניתנה נשמה יתירה באדם והוא שמח מתוך שאכל
 ונתענג ונח ושקט.

(41) רמב"ם הל' שביתת יו"ט פ"ז הטי"ז ואל"ך.

(42) שו"ע אדה"ז אריח סתקכ"ט ס"ז.

(*) להעיר מענין עשה דוחה לית. וראה אגה"ת
 רפ"א.

את הנפש⁴⁰, שמזה מובן, שבעצם היו צריכים לבשמים אלא שתענוג יו"ט ושמי-חתו הם במקום בשמים (שהם משיבים את הנפש)⁴¹, והיינו דמכיון שאין ביו"ט נשמה יתרה כלל, לכן הנפש דואבת (גם) מיציאת שבת ליו"ט, אלא שמשיבין אותה, היינו שאין מניחין אותה לצאת ע"י תענוג יו"ט ושמיחתו לפני זה⁴², ע"ד פעולת הבשמים לאחר שיצאה ביציאת השבת.

[משא"כ אם הי' איזה ענין של „נשמה יתירה“ ביו"ט, גם אם לא הי' באותו ה-אופן כמו בשבת, אזי הי' מקום לומר

שבת, מאחר שבשבת יש מנוחה שלימה, הדרושה לשלימות העונג והשמחה]:

משא"כ לדעת התוס', זה שיש מנוחה ביו"ט אינה אותה האיכות של מנוחה דיום השבת (כנ"ל סעיף ג) ואין מנוחה זו פועלת שינוי גברא להקרא בשם „נשמה יתירה“ של האדם, כי נשמה יתירה יש רק באותו הגדר דמנוחה שלימה, „מנוחת מרגוע“ מכל מלאכה שבשבת.

[וכמפורש ברשב"א שם⁴³: „וי"מ נשמה יתירה דהיינו המנוחה והעונג שהנפש מוצאה בשבת כאילו היא נשמה יתירה וכשעובר ממנו ונכנס בימיו⁴⁴ הטורח וה-ענוי כאילו אבדה ממנו נשמה יתירה והוא נחלש. ולפי פירוש זה, בשבת הוא שנתוספה בו נשמה מפני שהוא יום מנוח-חה ואפילו ממלאכת אוכל נפש משא"כ ביום טוב“⁴⁵].

וי"ל שזוהי גם כוונת אדה"ז בכתבו⁴⁶ שביור"ט „אין לאדם נשמה יתירה כלל“ – אף שגם ביו"ט יש מנוחה, וכן יש חיוב עונג ושמחה⁴⁷ – כי חידוש זה שבשבת, השינוי גברא שע"י „אני ה' מקדישכם“, לא נתפרש (כ"כ) ביו"ט.

והטעם שמדייק להוסיף הדגשה זו – כי בזה מבוארים דבריו בטעם שאין מברכין על הבשמים במוצאי שבת ליו"ט – „לפי . . שתענוג יו"ט ושמיחתו“ משיב

גליון שו"ע אדה"ז – (ב' הלשונות אלא בשינוי סדר) „שמחת יו"ט ותענוג“. וכן באור זרוע שבהערה 8 „תענוג יו"ט ושמיחתו“. אבל בתוס' פסחים שם שמחת יו"ט. ועד"ז בארחות חיים וכל בו „ונהנית ג"כ משמחת יו"ט“. ובשו"ת הרשב"א שם וכמ"מ לרמב"ם שם הזכיר רק עונג – „עונג יו"ט עולה כבשמים“. ואדה"ז לשיטתו דיש עונג ושמיחה ביו"ט, כנסמך ב-הערה שלפניו.

(47) להעיר משינויי הלשונות בראשונים הנ"ל (שבהערה הקודמת): בתוס' פסחים: מועיל כמו בשמים. ועד"ז בשו"ת הרשב"א „עולה כבשמים“. ובאור זרוע „משיבה נפש שאבדה“. בארחות חיים וכל בו „הכנסת יו"ט לנפש במקום בשמים“. וב-רא"ש שם „דמחמת שמחת יו"ט ותענוג אין אדם מרגיש בחסרון הנפש“. ואכ"מ.

(48) וזהו חידוש עיקרי לגבי פעולת הבשמים, הנאים (לאחרי תפלת ערבית) ביחד עם הדה"ז, היינו לאחר יציאת השבת (ובמילא יציאת הנשמה יתירה) – משא"כ תענוג ושמיחת יו"ט פועלים ב-הוספת יו"ט שבהשק, ואין יציאת הנשמה יתירה מעיקרא.

ולהעיר שבסעודה ג' דש"ק שנמשכה במוצ"ש שחל ביו"ט ואכל בלילה אומר יע"ו.

(*) ואולי נכלל עונג בהמשך לשון התוס' „ואכילה ושתיה“ – ראה שו"ע אדה"ז שנשמן בהגרה שלפניו. וראה לשון רש"י בביצה ותענית שם.

(43) כ"ה ברשב"א לפנינו. ובאבודרהם שבי-הערה 20 העתיק „נשמה יתירה וכשנכנס לימיו“. וראה ספר הפרדס שם: והנה הוא כמחשבה מעתה ובטורח ובעסק, ונפשו אינה שמחה כאשר בתחלה. (44) בארחות חיים ובכל בו שבהערה 8: לפי שאין נפש יתירה ביו"ט אחר שיש בו טורח מאשר יאכל לכל נפש שיעשה בו.

(45) ראה שו"ע אדה"ז אורח ר"ס רמב ובקו"א שם ס"ב. ס"ה תקטז.

(46) ברא"ש (פסחים שם פ"י ס"ט) שנשמן על

להלכה בזה וכיו"ב. וצ"ב בנדוד – למה כתב הרמב"ם הטעם לברכת בשמים ב' מוצאי שבת (וכפרט שלא כתב הטעם שמברכין על הנר במוצ"ש בפ"ע, אלא – במקום שנוגע להלכה⁵⁴).

ואין לומר שכוונתו בזה לבאר מ"ש בהלכה שלפנ"ז⁵⁵ שבמוצאי יו"ט (ויום הכפורים) אינו צריך לברך על הבשמים, וממשיך בהלכה זו, ולמה מברכים על הבשמים במוצאי שבת (דוקא) מפני שהנפש דואבת ליציאת שבת כו" – כי ע"פ זה העיקר חסר מן הספר, מדוע דו"אבת הנפש ליציאת השבת ולא ליציאת יו"ט וכיו"ב:

לפי השיטה שדאבון הנפש הוא מפני הנשמה יתירה שיצאה – מובן טעם ה' חילוק בין שבת ויו"ט, כי ביו"ט אין נשמה יתירה כנ"ל באורך (והרי הענין ד"נשמה יתירה" ויציאתה במוצ"ש נלמד ממ"ש, וביום השביעי שבת וינפש" כנ"ל) ובכתוב מדובר בשבת ולא ביו"ט ו' יוהכ"פ): אבל בלשון הרמב"ם, "מפני ש' הנפש דואבת ליציאת שבת" אין לכאורה טעם והסברה במה נשתנו יו"ט ויוהכ"פ שאין מברכין בהם על הבשמים, ומדוע אין אומרים בהם שהנפש דואבת ליציאת יו"ט וכיו"ב.

[במגיד משנה⁵⁶ מבואר, שאין הנפש דואבת אלא ביציאת שבת שהיתה נחה מכל מלאכה" (וכדברי הר"ן הנ"ל). אבל אין חילוק זה נרמז בלשון הרמב"ם, "מפני שהנפש דואבת ליציאת שבת"⁵⁷.

שאינן צריכים בשמים כי אין הנפש דו"אבת (ע"ד דברי הר"ן הנ"ל).

ו. והנה אף שכמה ראשונים הביאו הענין דנשמה יתירה כטעם על ברכת ב' שמים במוצאי שבת – הרמב"ם לא הזכירו, וז"ל (בהל' שבת⁵⁸): ולמה מברכין על הבשמים במוצאי שבת מפני שהנפש דואבת ליציאת שבת⁵⁹ משמחין אותה ומיישבין אותה בריח טוב.

ואף שבהגה"מ מציין ע"ז למאמר הגמ' "נשמה יתירה כו", ומשמע שכוונתו לומר ולפרש דמ"ש הרמב"ם, "הנפש דו"אבת ליציאת שבת" היינו מ"ש בגמ' שב' מוצ"ש נוטלין מהאדם את הנשמה יתירה שניתנה לו – הנה מסתימת לשון ה' רמב"ם, "מפני שהנפש דואבת ליציאת שבת" ולא הזכיר אודות הנשמה יתירה שבגמ', לכאורה משמע שאין כוונתו⁶⁰ ל' נשמה יתירה, אלא שהנפש (סתם) דואבת ליציאת השבת (בכלל)⁶¹.

[והרי זהו שינוי עיקרי נוסף בתוכן – אם דאבון הנפש הוא מיציאת השבת עצמה, או (רק) ממה שניטל ממנו (נשמה יתירה) על ידי יציאת השבת].

גם יש לדייק, שבדרכו דרובא אין דרכו של הרמב"ם לכתוב בה"ד טעמי המצות⁶² והמנהגים, וכשכותב טעם ה"ז משום שנוגע לגוף הדין, שיש נפק"מ

(49) ספכ"ט.

(50) ברמב"ם הוצאת פרענקל הובאה גירסא "השבת". ובהובא בשו"ע אדה"ש ש ר"ס רצו.
(51) ראה גם מעשה רוקח לרמב"ם כאן. וראה הערה הבאה.

(52) ואולי ס"ל דמאמר הנ"ל דנשמה יתירה הוא אגדתא וע"פ מרדכי (ירוש' פאה פ"ב ה"ד. וראה ב"ב קל, ב) דאין למדין מאגדה.

(53) ראה גם הל' ת"ת לאדה"ז רפ"ב בקריא.

(54) (בהלכה כז, ב) הדין ד"אור שהוקדח מן העצים ומן האבנים מברכין עליו במוצ"ש.

(55) הכ"ח.

(56) לרמב"ם הכ"ח.

(57) אף שכותב ה"שבת" ולא "היום".

וקידוש" במוצאי שבת ("ביציאתו") זקו-
קים לענין של שמחה כו', וכמובן שאין
מקום ל"זכירת שבת וקידוש" במצב של
נפש דואבת⁶². ולכאורה זוהי הכוונה
בספר הפרדס לרש"י⁶³ (לאחרי שמבאר
שעל ידי הבשמים, הוא מפיג צערו ולא
יתעצב אל לבו בזוכרו ששת ימי ה-
מעשה") – "וכל זה תקנו כדי שיהא
זכרון שבת בלבו ויהא שמח אף בצאתו".

ועפ"ז מובן הטעם שלא הביא ה-
רמב"ם הענין דיציאת, נשמה יתירה,
אלא כתב, "מפני שהנפש דואבת ליציאת
שבת" – כי זה מדגיש (יותר) השייכות
דברכת בשמים לחיוב הבדלה, הקשורה
עם יציאת השבת (בכלל) – ולא רק עם
יציאת הנשמה יתירה מן האדם. והיינו
דברכת הבשמים אינה רק לתקן ענין
שבמוצאי שבת (דאבון הנפש) אלא ענינה
הוא (גם) המשכת פעולת וזכרון שבת
בלאחרי השבת, ולכן ה"ז חלק והשלמה
לזכירת שבת (בהבדלה)⁶⁴.

(62) משאיכ ביריט, אף שגם אז יש חיוב הבדלה
(כנ"ל ברמב"ם ה"ח), מ"מ אין הנפש דואבת בשעת
הבדלה (מכיון שלא, היתה נחה מכל מלאכה,
כמ"ש במ"מ) ולכן איצ לברך על הבשמים.

(63) נסמן בהערה 40.

(64) וי"ל הנפק"מ להלכה: (א) כשמבדיל ביום
ראשון, דגם אז יכול לברך על הבשמים** (ולא
כנטור ושריע (ודאדה"י) א"ח סרצ'ט ס"ו (ס"ט)),
כיון דהוי חלק מענין ההבדלה. (ב) לאידך, באם אין
לו יין להבדיל וכיו"ב, איצ לברך על הבשמים
במוצ"ש***. ועצ"ע.

(*) ולא כתבו הרמב"ם בפירוש, כי מכללי
הרמב"ם שאין דרכו לחדש דינים יד מלאכי כללי
הרמב"ם אות ה. וש"נ.

(**) ראה פירוש רשב"ץ לברכות (אה"ק,
חשלי"א) נג, ב (ד"ה ולענין בשמים). ולהעיר מד
רמב"ם שם ה"ד, אבל אינו מברך על האור אלא
מוצ"ש בלבד (ולא חזיר, בשמים*).
(***) אבל ראה רשב"ץ שם.

ובפרט שלעיל בפרק זה⁵⁸ כתב הרמב"ם
בפירוש, "כשם שמקדשין בלילי שבת
ומבדילין במוצאי שבת כך מקדשין ב-
לילי ימים טובים ומבדילין כו' שכולם
שבתות ה' הן".

וצ"ל שהרמב"ם לא נחית כאן לבאר
החילוק בין שבת ויר"ט אלא לבאר עצם
השייכות דברכת בשמים למוצ"ש.

ז. ויש לומר, שכוונתו בזה היא להג-
דיר השייכות דברכת בשמים להבדלה,
שאינה ענין צדדי, אלא שהיא מעצם
תוכן ענין ההבדלה.

כלומר: זה שמברכים על הבשמים
במוצאי שבת בעת הבדלה הוא לא רק
כדי לשמח וליישב הנפש מדאבונה, אלא
זה שייך לעצם חיוב הבדלה.

ביאור הדבר:

בתחילת הפרק⁵⁹ כתב הרמב"ם ד-
מצות קידוש של יום השבת היא: "זכרהו
זכירת שבת וקידוש וצריך לזכרהו ב-
כניסתו וביציאתו כו' וביציאתו בהבד-
לה", והיינו שגם הבדלה ענינה קיום
מצות, "זכור את יום השבת לקדשו"⁶⁰,
שתוכנה – "זכירת שבת וקידוש"; ומטרת
זכרון זה ביציאת השבת הוא (כמשנ"ת
במק"א⁶¹) כדי להמשיך זכרון השבת גם
בימי החול שלאחרי, כמובן גם בפש-
טות שע"י זכירת קדושת שבת בעת
שיוצאין משבת לימי החול זוכרים את
יום השבת בימי החול.

וזהו גם השייכות דברכת בשמים ל-
הבדלה, כי כדי לזכרו, "זכירת שבת

(58) ה"ח.

(59) פכ"ט ה"א.

(60) יתרו כ. ה.

(61) לעיל ע' 99 ואילך.

השבת", כדי שיציאת השבת תהי' מתוך שמחה, ולכן מתחיל בהעיקר – „משמחין אותה כו“.

ט. לפי ביאור זה בשיטת הרמב"ם – שברכת בשמים שייכת לעצם ענינה של הבדלה – יש לבאר בפשטות טעם ה' דין דבליל יו"ט שחל להיות במוצאי שבת אין מברכים על הבשמים⁶⁷:

במצות קידוש והבדלה דשבת כתב הרמב"ם (כנ"ל), „כשם שמקדשין בלילי שבת ומבדילין במוצאי שבת כך מקדשין בלילי ימים טובים ומבדילין במוצאייהן ובמוצאי יום הכפורים שכולם שבתות ה' הן“.

ולכן, כשחל יו"ט במוצאי שבת, הרי נמשך משביתת וקדושת שבת בימי היו"ט הבאים תיכף לאחריו [ובפרט שלהלכה]. הרי נקטינן (וכן פסק הרמב"ם⁶⁸) שסדר הברכות ביו"ט שחל להיות במוצאי שבת „מקדש קידוש יום טוב כו' ואח"כ מבדיל“ באופן שהמנוחה והשמחה ד' שבת נמשכות ביו"ט, ובמילא אין מקום לבשמים, כי אין כאן דאבון הנפש, אלא שמחת הנפש.

(משיחות ש"פ בהר"ב ושי"פ במדבר תשמ"ה;
י"ג ניסן תשמ"ו)

ח. עפ"י יש לבאר עוד כמה שינויים בין לשון הרמב"ם ולשון אדה"ז בשול-חנו:

ברמב"ם כ' „(מפני שהנפש דואבת כו') משמחין אותה ומיישבין אותה בריח טוב: ואילו אדה"ז כ' „כדי להשיב את הנפש שהיא דואבת כו' לפיכך מיישבים ומשמחין אותה בריח טוב“, היינו שה' רמב"ם הקדים „משמחין“ ל„מיישבין“, ואדה"ז מקדים „מיישבים“ ל„משמחין“:

לפי הטעם שברכת בשמים היא משום יציאת הנשמה יתירה, הרי עיקר פעולת הבשמים היא השבת הנפש – כי נטילת נשמה יתירה גורמת חלישות⁶⁹ החיות כו', ולכן צריכים להשיב הנפש: אלא שאח"כ מוסיף אדה"ז גם „משמחין אותה“ – לבאר מהות השבת הנפש ע"י ה' בשמים, כי סו"ס אין כאן השבת הנפש ממש (שהרי אין פעולת הבשמים להשיב הנפש כמו שהיתה בשבת לפני שניטלה הנשמה יתירה) אלא רק „משמחין“ את הנפש (סתם):

משא"כ להרמב"ם עיקר ענין ברכת הבשמים הוא לשמח את הנפש, היפך דאבון הנפש (צערה וכו') על „יציאת

(65) ראה פרש"י תענית שם ד"ה נשמה יתירה (הא'), „והוי חלש“, ובשורת הרשב"א (הובא לעיל בפנים): אבדה ממנו נשמה יתירה והוא נחלש. וב' שבלי הלקט השלם סק"ל: ובמוצאי שבת ניטלת ממנו נשמה אחת ונשאר חלוש ע"כ צריך להריח ב' בשמים ובריח טוב כדי להתחזק. ועד"ז בעוד ראשו-נים.

(66) וא"צ למ"ש במ"מ „עונג יו"ט עולה כ' בשמים“ – ע"ד הנ"ל בתוס' (ושאר ראשונים) שב' הערה 47.

(67) ראה רמב"ם הכ"ב שלא הזכיר בשמים.

(68) שם.

ויקהל

„לכל כלי המשכן גו' וכל יתדותיו וכל יתדות החצר נחושת", שכתב שם „יתדות" כמין נגרי נחשת עשוין ליריעות האהל ולקלעי החצר קשורים במיתרים סביב סביב בשיפוליהן כדי שלא תהא הרוח מגביהתן", ולמה הוזקק רש"י לחזור ולפרש כאן שוב פעם ענינם של „יתדות המשכן"?

[וגם „מיתריהם", שלעיל „במקום צוואתם" לא נתפרשו בקרא, לכאורה לא ה' רש"י צריך לפרש כאן, כיון שכבר פירש שם שהיתדות היו „קשורים במיתרים סביב סביב בשיפוליהן"].

ב. גם יש לדייק בלשון רש"י שה- „יתדות" היו „לתקוע ולקשור בהם סופי היריעות כו'":

לעיל בס"פ תרומה כתב רש"י בנוגע ליתדות היריעות, „ואני יודע אם תחובין בארץ או קשורין ותלוין וכונדן מכביד שפולי היריעות שלא ינעו ברוח (אלא שאח"כ מסיק) ואומר אני ששמן מוכיח עליהם שהם תקועים בארץ לכך נקראו יתדות ומקרא זה מסייעני אהל' בל יצען בל יסע יתדותיו לנצח".

ועפ"ז צ"ל (וכ"כ במפרשים) דמ"ש רש"י כאן „לתקוע" היינו כמסקנתו לעיל שהיו „תקועים בארץ".

אבל צ"ע לפי הגירסא בפרש"י לעיל, שסיום הפירוש שם „ואומר אני" אינו

א. בתחילת „ציווי מלאכת המשכן" שבפרשתנו, כותב רש"י „כבר פירשתי נדבת המשכן ומלאכתו במקום צוואתם" (בפ' תרומה ותצוה וריש פרשת תשא).

אעפ"כ מצינו כמה פרטים במלאכת המשכן שרש"י נחית לפרשם בפרשתנו (כמו בפסוקי „את המשכן את אהלו ואת מכסהו" שמפרש רש"י מה הם „משכן", „אהלו" ו„מכסהו", ועוד), ומובן הטעם, כי דברים אלה א"א לידע פירושם מ„מקום צוואתם" ולכן הוצרך רש"י לפרשם כאן, וכמבואר במפרשים, בנוגע לרוב פירושי רש"י כאן (הטעם שלא סמך רש"י על פירושו „במקום צוואתם").

ועפ"ז צ"ע בפרש"י על הפסוק „את יתדות המשכן ואת יתדות החצר ואת מיתריהם", שפירש „יתדות, לתקוע ו- לקשור בהם סופי היריעות בארץ שלא ינעו ברוח", „מיתריהם, חבלים לקשור" — שהרי ענין זה כבר פירשו רש"י „ב- מקום צוואתם", בס"פ תרומה עה"פ

(1) ל' רש"י ריש פרשתנו (לה, ב).

(2) לה, ה. — ויש לעיין למה הוצרך רש"י ל- הדגשה זו (וכן בפרש"י לקמן שם, יג, „כבר פירשתי כו'"). והרי דרכו ברוב המקומות לסמך על מה ש- פירש קודם, מבלי שיכתוב בפירוש „כבר פירשתי", ובפרט שהוא במסיכות כ"כ (משא"כ בפרש"י ואתחנן ה, ז), ואכ"מ.

(3) שם, יא.

(4) ראה רא"ם, ג"א ועוד — שם, יא: רא"ם, ס' זכור ועוד — שם, יב: שפ"ח ומשכיל לדוד — שם, יג (אבל ראה לקמן הערה 14). — וראה לקו"ש חט"ז ע' 325 ואילך.

(5) שם, יח.

(6) כז, יט.

(7) בבואר פרש"י זה — ראה בארוכה לקו"ש ח"ו שיחה ב' לפ' תרומה (ע' 162 ואילך).

(8) ישע' לג, ב.

(9) אמרי שפר על פרש"י כאן.